

Asia: VN/36398/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi Kansaneläkelaitoksesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Akava ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa asiassa ja kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin.

1. Kansaneläkelaitoksen oikeus saada ja käsitellä tietoja

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 a §, joka laajentaisi Kelan oikeutta käsitellä ja saada tietoja lakisääteisten tehtäviensä hoitamiseksi. Luonnoksen mukaan tehtävät liittyvät muun muassa Kelan toiminnan ja etuusjärjestelmien kehittämiseen, tutkimukseen, tilastointiin sekä lainsäädännön vaikutusten arviointiin.

Ehdotettu tiedonsaantioikeus on poikkeuksellisen laaja, eikä luonnoksessa ole riittävästi perusteltu, miksi näin kattavaan tiedonsaantioikeuteen perustuvaa tutkimustoimintaa olisi tarpeen toteuttaa juuri Kelan toimesta. Ei ole osoitettu, että nykyiset tiedonsaantioikeudet olisivat riittämättömiä lakisääteisen tehtävän hoitamisen kannalta. Luonnoksessa ei ole riittävän kattavasti perusteltu, miksi yksittäiset tiedot ovat tutkimuksen kannalta välttämättömiä ja miten niiden käyttö liittyy Kelan lakisääteisiin tehtäviin. Samankaltaista tutkimusta tekevät jo nyt muut toimijat.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi on esityksessä puutteellista. Luonnoksessa ei ole tehty riittävää perusoikeuspunnintaa, joka osoittaisi, miksi arkaluontoisten henkilötietojen kerääminen tunnistetietoineen olisi välttämätöntä. Tämä herättää kysymyksiä esityksen suhteesta perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan. Kelan asiakkaiden yksityisyyden suoja ja tiedonkeruun rajaaminen vain välttämättömään ovat ensisijaisia suhteessa esityksen tavoitteisiin. Perusoikeuksien rajoittamisen edellytysten täyttyminen ei käy riittävän selvästi ilmi.

Tiedonsaantioikeuden sääntely on luonnoksessa yleisluontoista. Sääntelyn tulisi olla riittävän täsmällistä tai tarkkarajaista. Tietosuojaperiaatteiden, kuten käyttötarkoitussidonnaisuuden, tietojen minimoinnin ja säilytysrajoitusten, toteutuminen jää epäselväksi. Myöskään tietojen käsittelyn erottamista etuuskäsittelystä ja vaikutustenarviointien tarvetta ei ole käsitelty riittävästi. Laaja ja yleinen tiedonsaantioikeus poikkeaa periaatteesta, jonka mukaan henkilötietojen käsittelyllä tulee olla täsmällinen ja tarkkarajainen laillinen perusta.

Lisäksi olisi tarpeen arvioida, miten Kelan ja rekisterinpitäjien välinen tiedonsaanti järjestetään käytännössä, miten tietoturva varmistetaan ja missä määrin tiedonluovuttajilla on harkintavaltaa tietopyyntöjen hyväksymisessä. Tunnistetietoja sisältävien arkaluontoisten tietojen siirtäminen viranomaisten välillä ja suuren tietovarannon luominen kasvattaa tietosuojariskejä.

Yhteenvedona Akava toteaa, että ehdotus vaikuttaa osin ongelmalliselta perustuslain ja EU:n tietosuoja-asetuksen näkökulmasta, erityisesti yksityisyyden suojan, välttämättömyyden ja tarkkarajaisuuden osalta. Esitystä tulisi tältä osin arvioida uudelleen.

2. Kelan hallitus

Esityksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriön kiintiöpaikka säilytettäisiin, mutta muiden kiintiöiden maininnat poistettaisiin. Hallituksen jäsenten asiantuntemusvaatimuksia täsmennettäisiin parlamentaarisen työryhmän ehdotuksen mukaisesti.

Akava toteaa yleisesti, että työmarkkinajärjestöjen nykyisenkaltaisen edustuksen säilyttäminen Kelan hallituksessa on perusteltua, sillä sosiaalivakuutuksen osaamisen lisäksi palkansaajat ja työnantajat osallistuvat merkittävästi Kelan toimeenpanemien etuuksien rahoittamiseen.

3. Sähköinen tiedoksianto

Ehdotuksen mukaan päätöksen sähköinen tiedoksianto ei enää vaatisi asiakkaan nimenomaista suostumusta. Tavoitteena on lisätä sähköisten tiedoksiintojen käyttöä erityisesti OmaKela-palvelussa.

Akava pitää sähköisen asioinnin edistämistä myönteisenä. Ehdotettu tapa laajentaa sähköistä tiedoksiantoa voi kuitenkin johtaa siihen, että asiakas ei välttämättä huomaa saamaansa päätöstä eikä siksi osaa toimia sen edellyttämällä tavalla tai käyttää valitusoikeuttaan. Ottaen huomioon Kelan asiakaskunnan erityispiirteet ja sen, että sähköiseen asioimiseen saatetaan tarvita apua, olisi

tarpeen arvioida, riittääkö pelkästään sähköisestä asioinnista annetun lain (13/2003) 18 ja 19 §:n noudattaminen.

Suostumus päätöksen sähköiseen tiedoksiantoon olisi mahdollista antaa nimenomaisesti tai sähköisen hakemisen yhteydessä voitaisiin antaa myös vaihtoehtona mahdollisuus pyytää päätös paperisena. Vaihtoehtoisesti olisi mahdollista toteuttaa toiminnallisuus, joka reagoi tilanteeseen, jossa hakija ei ole kirjautunut palveluun päätöksen antamisen jälkeen. Kuten esityksen perusteluissakin todetaan, on olennaista, että asiakas ymmärtää päätöksen toimitettavan sähköisesti.

4. Poikkeus vaatimuksesta ilmoittaa päätöksentekijän nimi ja yhteystiedot

Esityksen mukaan päätökseen ei tarvitsisi merkitä lisätietoja antavan henkilön nimeä. Riittää, että mukana ovat Kelan palveluneuvonnan yhteystiedot.

Akava toteaa, että päätöksen tiedoksiannossa on varmistettava, että hallintolain vaatimukset täyttyvät ja asiakkaan oikeusturva toteutuu. Oikeusturvan kannalta on olennaista, että asiakas saa tarvittaessa yhteyden asiaansa tuntevaan henkilöön. Yksittäisen päätöksentekijän yhteystietoja ei kuitenkaan ole välttämätöntä ilmoittaa, mikäli yhteydenpito voidaan muuten hoitaa asianmukaisesti.

Vastaavaa uhkailua päätöksentekoon osallistuvia henkilöitä kohtaan esiintyy myös muualla viranomaistoiminnassa. Erityislainsäädäntöä uudistettaessa on tärkeää varmistaa yhdenvertainen kohtelu eri hallinnonaloilla.

5. Muita huomioita

Muut toteuttamisvaihtoehdot on esitetty luonnoksessa suppeasti, ja niitä kuvataan ainoastaan päätöksen antajan nimen ilmoittamisen osalta.

Luonnoksen vaikutusarviot keskittyvät lähinnä Kelan toimintaan. Esitysluonnoksessa ei arvioida vaikutuksia Kelan asiakkaisiin, tai kuvata, aiheuttaako esimerkiksi tiedonsaantioikeuden laajentaminen muille toimijoille lisäkustannuksia.

Ojala Katri
Akava ry